

Марићевића јаруга у Орашцу

МИОДРАГ СОКОЛОВИЋ

Да би се утврдио предлог за заштиту, уређење и презентацију споменичке целине у Орашцу, приступило се 1982. године проучавању историјских догађаја који су се одиграли на овом подручју од првог српског устанка до другог светског рата. У раду се најпре пошло од утврђивања аутентичности места збивања која се односе на први српски устанак. Уочено је да је Марићевића јаруга, о којој ће бити речи касније, сбележена спомеником посвећеним избијању првог српског устанка 15. фебруара 1804. године. Међутим, када се анализирају места значајна за поједине догађаје, долази се до закључка да се на простору где је подигнут споменик збио догађај који је само претходио избијању устанка у пролеће наредне године. Сам договор о подизању устанка и избијање устанка 1804. године везани су за место нешто удаљеније од саме Јаруге. Ова два догађаја се очигледно поистовећују, а под пој-

мом „Марићевића јаруга“ подразумева се и простор с једне и друге стране Јаруге, у њеној непосредној близини, у Орашцу. Значи, у Марићевића јаруги обављена су два договора — један 1803. године у самој Јаруги, и други 1804. године у њеној непосредној близини. Споменик је посвећен избијању устанка који је уследио као резултат ових договора.

С намером да се расветле моменти веома значајни за историју српског народа, посебно су обрађена ова два догађаја:

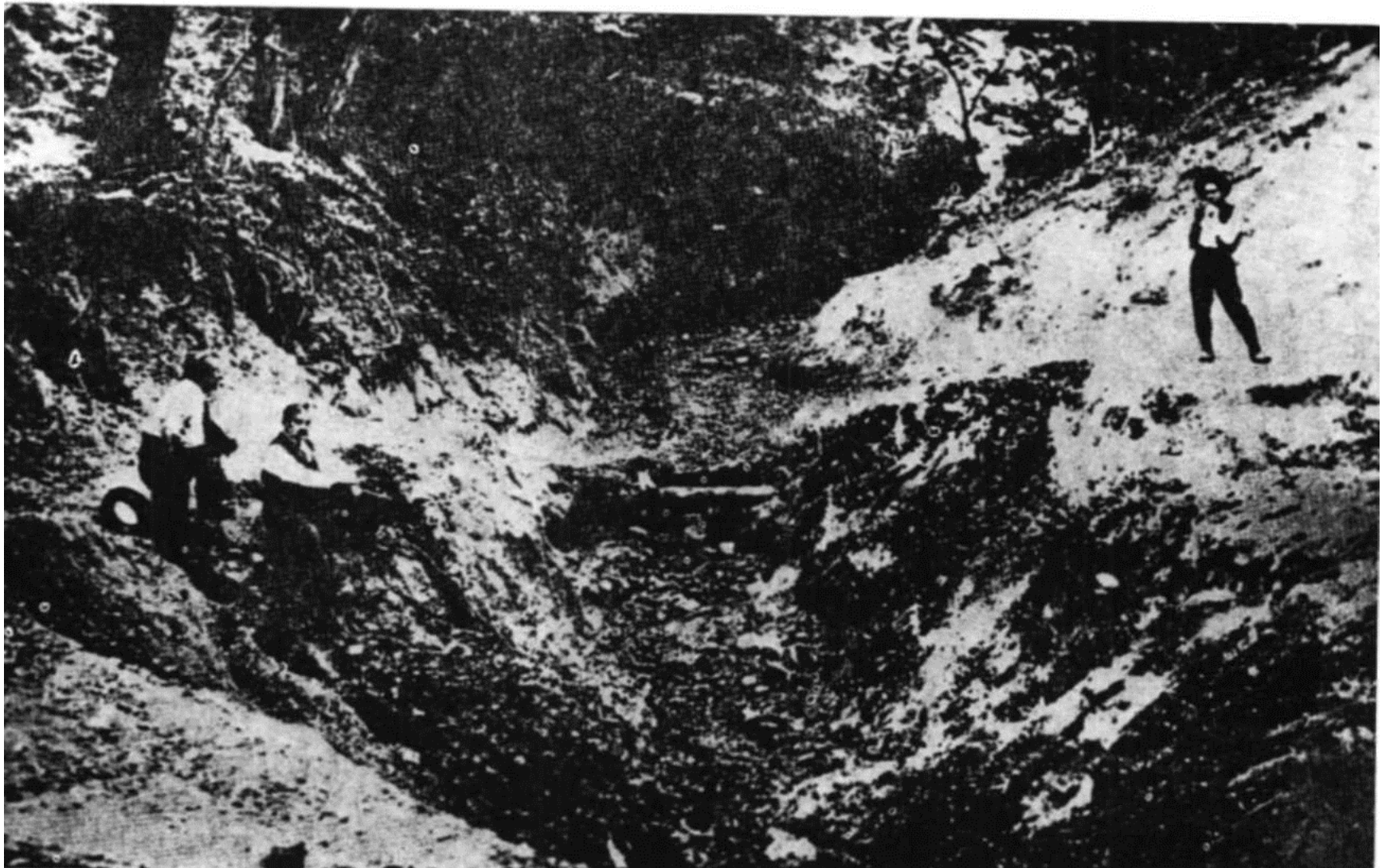
1. ДОГОВОР ИЗ 1803. ГОДИНЕ О ДИЗАЊУ УСТАНКА У ПРОЛЕЋЕ СЛЕДЕЋЕ ГОДИНЕ.

Марићевића јаруга се налази у ужој зони заштићене споменичке целине у Орашцу, стотинак метара западно од цркве. У Јаруги је 8 (по

Сл. 1. Орашац, Марићевића јаруга, место где је одржана прва устаничка скупштина (вид. Драг. Страњаковић, нав. дело)

Fig. 1 Orašac, Marićevića Jaruga (Ravin de Marićević), endroit où la première assemblée des insurgés a eu lieu (voir Drag. Stranjaković, op. cit.)

Сл. 2. Орашац, Марићевића јаруга, место где је постигнут договор о дизању првог српског устанка (вид. др Перуничкић, нав. дело)

Fig. 2. Orašac, Marićevića Jaruga (Ravin de Marićević), endroit où les insurgés s'étaient mis d'accord sur l'organisation de la Première insurrection serbe (voir Dr. Peruničić, op. cit.).

новом календару 21) новембра 1803. године, у највећој тајности, постигнут договор да се устанак против Турака подигне у пролеће наредне године.

М. Вукићевић каже да су договору присуствовали шумадијски прваци¹, а В. Карић — да су присуствовали виђенији народни људи из Шумадије.²

Веома детаљан опис договора дао је М. Б. Милићевић, који у својој књизи³ каже да је договор обављен за време свадбе Максима — сина Стевана Томића, угледног домаћина из Орашца, да не би њихово окупљање пало у очи Турцима. О томе како су на договор о избијању устанка у Србији отишли са свадбе народни прваци, М. Б. Милићевић на истој страни каже: „Када се већ преручало и кад сватови почеше играти, прота (Атанасије, парох буковички) уста иза софре, јер, божем, као стар човек, не може више да седи. Кроза шљиве, он оде лагано у једну јаружицу. То исто учинише и многи други који су дотле седели за совром“. У Јаругу је отишао и Карађорђе Петровић са Петром Јокићем. Тамо су, како даље наводи Милићевић, „поседали сви: Стеван Филиповић из Јагњила, брат Марка Филиповића, пашенога Карађорђева; кнез Ђука, из Јагњила (који су као пријатељи дошли у сватове); Вићентије из Кораћице; Матеја Каратошић, из Копљара; Марко Катић, из Рогаче; сердар Сима, из Даросаве; Јован Крстовић, из Буковика, и још многи одабрани људи, које нисам добро познавао, па сам их позаборављао. Међу њима седи и прота, и

они се лагано разговарају. Дођемо и ми поседамо“. Милићевић даље каже да је на састанку постигнут договор да се у пролеће 1804. године, „када зене Март“, дигне устанак и да су се народни прваци, на предлог проте Атанасија буковичког, заклели, да не би Турци сазнали за њихову намеру. Текст заклетве гласи:

„Ко издао, издало га тело; пожелео поћи, ал' не могао! У кући му се не јављало ни старо ни младо! Од руке му се све скаменило; у тору му овце не блејале; у обору краве не рикале. Да Бог да се у сињи камен претворио, да се други на њега угледају. Не био срећан ни дуговечан, нити лица Божјег икад видео! На све то ми смо викали: амин.“⁴

О месту договора о дизању устанка 1804. године писало је више историчара. Др Драг. Страњаковић — наводи да је 1803. године постигнут договор о устанку у „једну јаружицу“.⁵ М. Вукићевић — каже да је договор постигнут у „неку јаружицу“, недалеко од домаћинове куће.⁶ М. Б. Милићевић — пише

¹ М. Вукићевић, *Карађорђе*, књ. I, 1752—1804, Београд 1907, 294.

² В. Карић, Србија, Београд 1887, 498.

³ М. Б. Милићевић, *Кнежевина Србија*, Београд 1876, 246.

⁴ *Нав. дело*, 247.

⁵ Д. Страњаковић, *Карађорђе*, књ. I, Београд 1938, 29.

⁶ *Нав. дело*, 253.

да је Карађорђе Петровић са Петром Јокићем отишао на договор о дизању устанка у поток.⁷

Из наведеног се може закључити да је договор о дизању устанка обављен у Јарузи.

Јаружица је добила назив „Марићевића јаруга“ по њеном власнику, трговцу и познатој личности тога времена — Теодосију Марићевићу. Неоспорно је да је 1803. године постигнут договор о дизању устанка у Јарузи. Међутим, да ли се то догодило на месту где се сада налази споменик — испред њега, тешко је одговорити. Судећи по конфигурацији земљишта, ова локација се може прихватити јер је најпитомији део Јаруге. Вероватно се и одређење Одбора за подизање споменика у Јарузи заснивало на традицији мештана села Орашца да је на заравни испред споменика 1803. године постигнут договор да се устанак против Турака дигне у пролеће следеће године.

О самом изгледу Јаруге 1803. године нема писаних докумената. Објављене су, колико се до сада у истраживању дошло, две фотографије изгледа дела природномеморијалног комплекса. Једну је објавио Страњаковић 1938. године, а другу др Перуничкић 1980. године. Испод Страњаковићеве фотографије је текст: „Марићевићева јаруга у Орашцу — место где је одржана прва устаничка скупштина“.⁸ Пејзажна

фотографија одговара конфигурацији терена. Међутим, која је локација тачно снимљена није могуће утврдити. Фотографија др Перуничкића са текстом: „Марићевића јаруга у Орашцу“,⁹ упечатљивије говори о догађају 1803. године, односно о месту које је касније обележено спомеником.

Споменик је подигнут, како је већ речено, на месту где је 1803. године постигнут договор о дизању устанка. Међутим, текст на споменику се односи на избијање устанка 15. фебруара 1804. године. Да није било договора, не би ни дошло до избијања устанка.

Споменик — споменчесма — подигнут је од четвртастих камених блокова, у облику зида, 1954. године. На средишном делу меморијала налазе се три мермерне плоче. На средњој плочи уклесан је текст:

„НА ОВОМ МЕСТУ 15. ФЕБРУАРА 1804.
ГОДИНЕ ПОДИГНУТ ЈЕ ПРВИ СРПСКИ
УСТАНАК“.

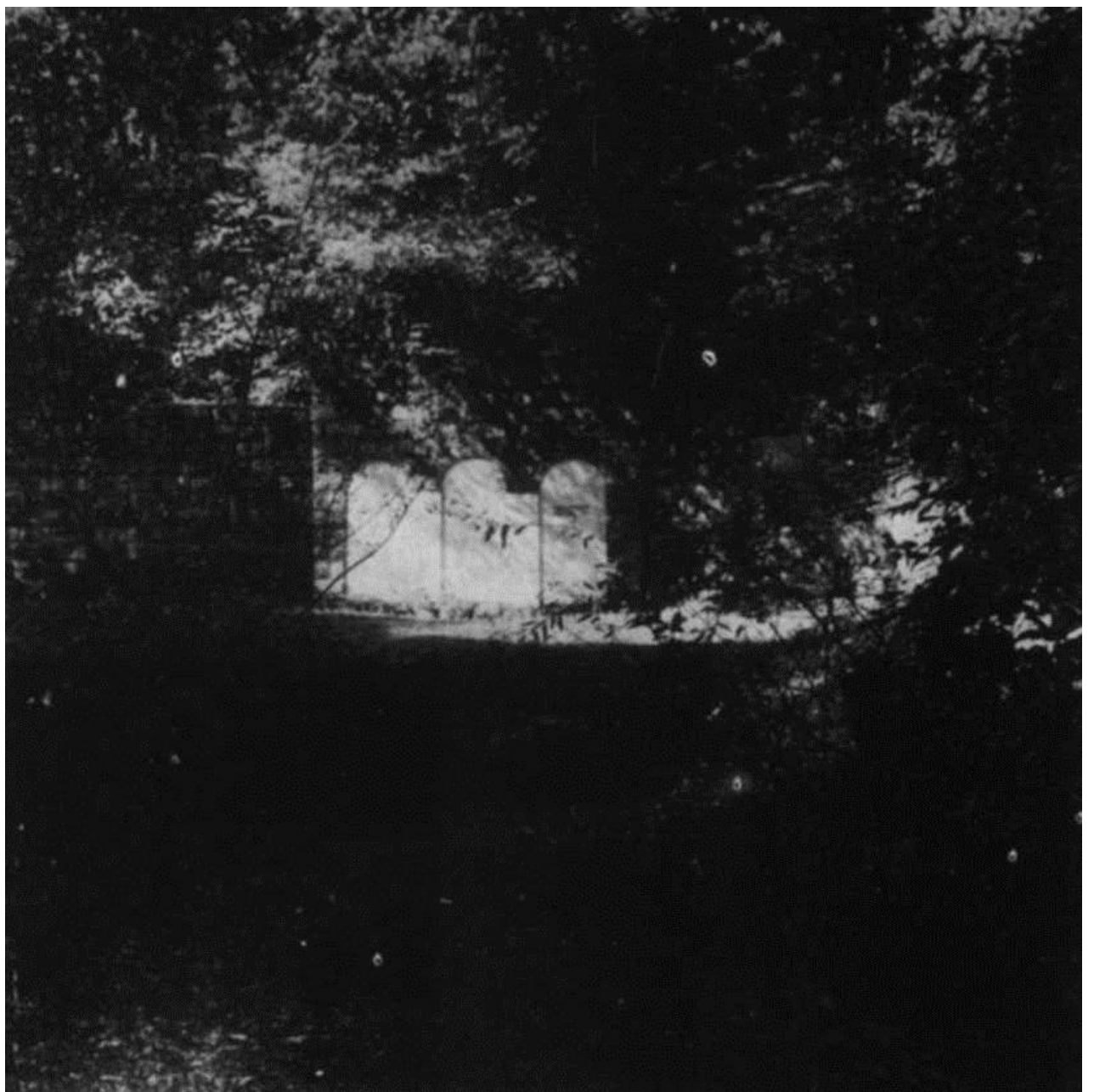
⁷ Нав. дело, 246.

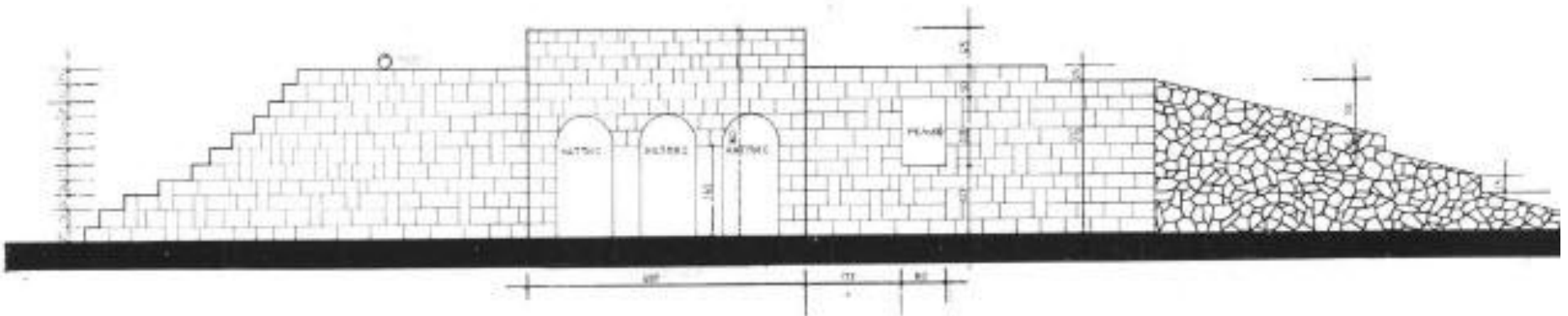
⁸ Нав. дело, 29.

⁹ Б. Перуничкић, *Смедеревска Паланка и околина*, Београд 1980, 33.

Сл. 3. Орашац, Марићевића јаруга, општи поглед на споменик и место где је постигнут договор о дизању устанка (снимак М. Соколовића, 1981)

Fig. 3. Orašac, Marićevića Jaruga (Ravin de Marićević), vue générale du monument érigé à la mémoire de la Première insurrection serbe a l'endroit où les insurgés s'étaient mis d'accord sur l'organisation de l'insurrection

Сл. 4. Орашац, Марићевића јаруга, општи изглед споменика првом српском устанку (цртеж М. Требињац, дипл. инж. арх., 1981, размер 1:50)

Fig. 4. Orašac, Maričevića Jaruga (Ravin de Maričević), élévation du monument érigé à la mémoire de la Première insurrection serbe (dessin de Mirjane Trebinjac, architecte, 1981, échelle: 1:50).

Текст на левој плочи:

„ПОТРЕСЕ СЕ ЗЕМЉА ОД ИСТОКА ГДЕ СЕ СРБЉИНА ОРУЖЈЕ ДИЖУ ... ЈЕР ЈЕ КРВЦА ИЗ ЗЕМЉЕ ПРОВРЕЛА, ЗЕМАН ДОШО ВАЉА ВОЈЕВАТИ”.

Текст на десној плочи:

„... А КАДА СЕ С ЦАРЕМ ЗАВАДИМО, ДА УСТАНЕ СВИ СЕДАМ КРАЉЕВА ДА НАС МИРЕ, ПОМИРИТ НАС НЕЋЕ: БИЋЕМО СЕ, МОРЕ, ДО ЈЕДНОГА”.

Стихови на левој и десној плочи су из народне песме „Почетак буне на дахије”.

На десној бочној страни подзида налази се бронзана плакета са ликом Карађорђа Петровића, израђена у високом рељефу, и рељефним словима исписан текст:

„ВЕРХОВНИ ВОЈДЪ НАРОДА СЕРБСКОГЪ”

Испод текста, у доњем левом углу плоче пише: „Лив. М. Дедић”, а у доњем десном углу — „Рата”, потпис аутора. Плоча је висока 127, а широка 82 см. На левом подзиду чесме налази се макета топа из првог српског устанка.

2. ОРАШАЧКА СКУПШТИНА И ИЗБИЈАЊЕ УСТАНКА 1804. ГОДИНЕ

У Орашцу — на простору између цркве, споменсколе првом српском устанку, стана учитеља (куће) и највероватније постојећег фудбалског игралишта — одржана је 2 (15. по новом календару) фебруара 1804. године скупштина на којој је потврђена ранија одлука о дизању устанка и изабран Карађорђе за врховног вођу. На поменутом простору 1803—1804. године нису постојали наведени објекти. Њиховом изградњом, нивелисањем терена за потребе фудбалског игралишта и трасирањем прилазне стазе до Јаруге, унеколико је измењена конфигурација земљишта.

Објекти подигнути на споменичком комплексу:

црква, 1870. године

стан за учитеља адаптиран на темељима старе школе, 1871. године,

споменскола првом српском устанку, 1932. године, парохиски дом, 1933. године.

Сл. 5. Орашац, Марићевића јаруга, рељеф са ликом Карађорђа Петровића на десној страни споменика првом српском устанку (снимио М. Соколовић, 1981)

Fig. 5. Orašac, Maričevića Jaruga (Ravin de Maričević), relief représentant le portrait de Karageorges Petrović sur le côté gauche du monument érigé à la mémoire de la Première insurrection serbe. (Photo M. Sokolović, 1981)

По Вукићевићу, скупштина је одржана испод орашачке цркве и школе (сада стан учитеља), на североисточној страни, испод места где је била кућа Теодосија Марићевића.¹⁰ Изгледа да се његова кућа налазила северозападно од његовог гроба, који је на имању Милосава Анића, у предњем делу дворишта. Говорећи да је Карађорђе сакупио на договор „прваке у потоку Растишту” Вукичевић донекле одређује ло-

¹⁰ Нав. дело, 375, нап. 526.

кацију овог историјског места.¹¹ Поток Растиште се налази југоисточно од споменшколе првом српском устанку.¹² Поред виђенијих људи који су присуствовали договору о избијању устанка 1803. године, потврђивању одлуке о избијању устанка и избору Карађорђа за врховног вођу 1804. године, по Вукићевићу, присуствовали су: Станоје Главаш са 100 другова, хајдук Вељко Петровић, Вуле Илић Коларац, Ђорђевић из Вишевца, Алекса Јаковљевић, Михајло Бацак из Јагњила, Милутин Савић из Гараша, Васа Чарапић из Белог Потока, кнез Сима Марковић из Великог Борка, сердар Сима из Даросаве, оборкнез лепенички Бука и Стеван Вилиповић — оба из Јагњила, Петар Кара из Трешњевице, Радован Гарашанин из Липовца, Димитрије Радовић из Врбице, Јован Јаковљевић из Левча. Са Петром Јокићем било је 70 до 80 људи.¹³

Да не би окупљање народа изазвало сумњу код Турака, такође по Вукићевићу, за дан одржавања ове скупштине изабрана је свадба Луке Савића, сина орашачког кнеза Марка.¹⁴

Према Летопису цркве у Орашцу, црква и споменскола се налазе на месту где су 1804. устаници положили заклетву.¹⁵

Да би обезбедили одржавање скупштине у Орашцу, устаници, како каже Вукићевић, „Сутрадан рано у саму зору поставе стражу према турском хану, који је био на западу више данашње орашачке цркве на 80—100 метара под Орашачким брдом (данас је ту воћњак Миленка Минића). Људи који су били дошли у Орашац почну се прикупљати више Марићевића јаруге код два велика бреста на једном заравњаку опкољеном са свих страна густим лугом“.¹⁶

Др Драгослав Ђорђевић наводи да је хан у Орашцу запаљен одмах после Орашачке скупштине и тиме је најављен устанак у Шумадији.¹⁷

Карић пише да је Карађорђе Петровић изабран на Орашачкој скупштини за „поглавара буне“.¹⁸

Да је први српски устанак избио на простору где се сада налази спомен-школа говори и текст

исписан на белој мермерној плочи изнад њених улазних врата:

„НАРОДНА ШКОЛА — СПОМЕН НА УСТАНАК
ПОД КАРАЂОРЂЕМ У ОРАШЦУ

ЗАХВАЛНА ШУМАДИЈА ПОДИЖЕ ОВАЈ ДОМ ЗА СПОМЕН И СЛАВУ ВЕЛИКОМ КАРАЂОРЂУ И ОСТАЛИМ МНОГО ЗАСЛУЖНИМ ПРЕТЦИМА КОЈИ 1804. ГОДИНЕ НА ОВОМ МЕСТУ ДИГОШЕ УСТАНАК И ОТПОЧЕШЕ ВЕЛИКО ДЕЛО НАРОДНОГ ОСЛОБОБЕЊА И УЈЕДИЊЕЊА."

Марићевића јаруга је једно од најзначајнијих историјских места из првог српског устанка, али до сада није проучена са аспекта заштите знаменитог места природномеморијалног карактера. Из тих разлога нису ни утврђене локације на којима су се збили догађаји 1803. и 1804. године, па је Јаруга, у којој је 1803. године постигнут договор да се устанак подигне следеће године, обележена као место на коме је 15. фебруара 1804. године избио први српски устанак. Томе иде у прилог и чињеница да на простору код споменика у Јарузи, који је веома скучен, није могла да се одржи Орашачка скупштина и избије устанак, јер је било присутно око стотину људи. Оправдање за овакав начин обележавања првог српског устанка и одређивање места насталих догађаја, односно за поистовећивање договора о избијању устанка и избијање самог устанка је то што Марићевића јаруга обухвата широк простор и што су се догађаји збили у веома кратком временском размаку (21. новембар 1803. и 15. фебруар 1804. године).

¹¹ Нав. дело, 312.

¹² Локацију потока Растишта потврдио је историчару Републичког завода за заштиту споменика културе директор школе „Први устанак“ у Орашцу Милорад Вуковић.

¹³ Нав. дело, 296.

¹⁴ Нав. дело, 375, нап. 527.

¹⁵ Летопис орашачке цркве, 14.

¹⁶ Нав. дело, 297.

¹⁷ М. Ђорђевић, *Ослободилачки рат српских устаника 1804—1806*, Београд 1967, 64. ¹⁸ Нав. дело, 498.

Marićevića jaruga (le Ravin de Marićević) à Orašac

MIODRAG SOKOLOVIC

Dans le but de mettre au point le projet de protection et d'aménagement du site historique d'Orašac dans le village d'Orašac, on a procédé, en 1982 à l'étude des événements historiques qui ont eu lieu sur ce territoire depuis la Première insurrection serbe

jusqu'à la Seconde guerre mondiale. On a pu constater que le Ravin de Marićević avait déjà été doté d'un monument destiné à répéter le souvenir de la Première insurrection, éclatée le 15 février 1804. Cependant, en explorant les différents points

du site, importants pour avoir été le théâtre de certains événements, nous avons conclu que l'endroit où le monument en question se dressait avait offert le cadre à un événement qui n'avait été que le préambule de la Première insurrection: il s'agissait de l'entente de 1803, relative à l'insurrection à organiser au printemps de l'année suivante. L'entente sur l'organisation de l'insurrection et l'insurrection de 1804 elle-même ont eu lieu, en réalité, à l'endroit qui n'est pas très loin du Ravin où le monument a été érigé. Ces deux événements ont manifestement fini par être identifiées; d'autre part, la dénomination de «Marićevića Jaruga» désigne l'espace qui s'étend des deux côtés du Ravin, par conséquent, le village d'Orašac aussi, situé à proximité.

L'endroit, où en 1803 on était parvenu à l'entente au sujet de l'insurrection à organiser au printemps de l'année suivante, a été marqué en 1954 par une fontaine commémorative. Cependant, le texte qu'on lit sur le monument se rapporte à la journée insurrectionnelle. C'est que, probablement, les deux événements ont été assimilés. L'assemblée d'Orašac où Karageorges Petrović fut élu chef de l'insurrection et l'insurrection éclatée en 1804 furent commémorées par une église bâtie en 1870 et par une école construite en 1932.

Par l'intérêt historique qu'il présente pour le peuple serbe, le Ravin de Marićević est assurément un endroit d'importance particulière.